

## مقدمه

«معنویت» یکی از سازه‌هایی است که علی‌رغم نداشتن مفهوم روشن و مشخص، به‌طور گسترده و به‌صورت گوناگون به‌کار می‌رود. به‌رغم این ابهام در مفهوم‌ها، گزارش‌ها از گسترش علاقه به معنویت حکایت دارد. برای نمونه، کانترویکس و همکاران (۱۹۹۴) گزارش می‌دهند ۸۵ درصد از آمریکایی‌ها به دنبال رشد معنوی‌اند و این آمار بی‌تردید در آغاز هزاره سوم گسترش بیشتری یافته است (جهانگیرزاده، ۱۳۸۴). کوئیک و همکاران معتقدند معنویت عبارت است از: جست‌وجو و مطالبه مستحضر برای درک و فهم پاسخ سؤال‌هایی درباره زندگی، معنا و ارتباط با نیروی مقدس یا متعالی، که ممکن است منجر به رشد آئین‌های مذهبی و تکوین جامعه شود یا نشود (کوئیک و همکاران، ۱۹۹۱).

نکته اساسی در بسیاری از توصیفات و تعاریف ارائه‌شده از معنویت، این است که «معنایابی» یکی از اعمال و فعالیت‌های درونی (و غالباً نیمه‌هشیارانه) انسان است. سوویتون دریافت که معنویت جنبه‌ای از زندگی است که به فرد انسانیت می‌بخشد (غباری‌بناب، ۱۳۸۵، ص ۲۴). این اصطلاح، شامل مجموعه‌ای از ساختارهای مهم است که به زندگی انسان جهت و معنا می‌بخشد و به افراد کمک می‌کند تا با مشکلات و فراز و نشیب‌های زندگی مقابله نمایند. با این بیان، معنویت شامل ابعاد مهمی نظیر جست‌وجوی معنا، هدف، دانش تعالی‌بخش انسانی، روابط پرمعنای عشق و تعهد و از همه مهم‌تر آخرت‌نگری می‌باشد (همان).

یکی از ابعاد مهم معنویت، آخرت‌نگاری است. میل به بقا، یکی از بنیادی‌ترین انگیزه‌های انسان است. در انسان به‌صورت فطری این انگیزه وجود دارد که می‌خواهد باقی باشد و حیات دائمی داشته باشد (منظری توکلی و همکاران، ۱۳۹۲). ترس از مرگ نیز یکی از ترس‌های جدی است که در طول زندگی کم و بیش با انسان همراه است. شاید به همین دلیل است که برخی روان‌شناسان در تلاشند تا این ترس را از بین برده، احساس آرامش را جایگزین آن نمایند (همان).

روان‌شناسی به‌صورت سنتی با موضوع مرگ درگیر می‌باشد. برای نمونه، روان‌تحلیل‌گری و مبتکر آن فروید، نقش کشاننده‌ای را تصریح می‌کند که اثری ساختاری در سازماندهی روانی انسان به‌عهده دارد، کشاننده مرگ به‌عنوان نیروی بنیادین در مقابل کشاننده زندگی، ساختار روان‌شناختی را تولید می‌کند (ابراهیمی و بهرامی، ۱۳۹۰). علی‌رغم آنکه پارادایم روان‌تحلیل‌گری در غرب، به سرعت جای خود را به رویکردی دیگر داد، با این حال نفی آخرت و تمام مفاهیم وابسته به آن در تمام نظام‌های روان‌شناختی کم و بیش وجود دارد. رفتارگراها و در کنار آن حتی دیدگاه‌های انسان‌گرایانه، به اتفاق رویکردهای آخرت‌نگرانه را نفی و تمام روان‌شناسی را در مرزهای زندگی دنیایی ترسیم کرده‌اند (کنت،

## رابطه آخرت‌نگری و پنج عامل شخصیت در دانشجویان

فاطمه پورابراهیمی / کارشناسی ارشد علوم تربیتی دانشگاه آزاد تهران مرکز و مدرس دانشگاه فرهنگیان پردیس شهید باهنر کرمان  
مسعود کریمی فر / کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی دانشگاه علامه طباطبائی  
masoudkarimi.psy@gmail.com

سالار رضائی‌نژاد / کارشناسی ارشد روان‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی

وحید منظری توکلی / دانشجوی دکتری روان‌شناسی دانشگاه اصفهان و عضو باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، بافت، ایران  
manzari.v63@gmail.com  
دریافت: ۱۳۹۲/۰۸/۲۰ - پذیرش: ۱۳۹۳/۰۱/۲۵

## چکیده

«میل به بقا» یکی از بنیادی‌ترین انگیزه‌های انسان و یکی از ابعاد مهم معنویت، نگرش به جهان پس از مرگ (آخرت‌نگری) است. هدف این پژوهش، بررسی رابطه آخرت‌نگری و پنج عامل شخصیت در دانشجویان بود. بدین‌منظور، تعداد ۲۲۰ دانشجوی دانشگاه تهران انتخاب شدند و مقیاس‌های آخرت‌نگری ابراهیمی-بهرامی (۱۳۸۹) و پنج عامل شخصیتی نئو (NEO-FFI) را تکمیل کردند. داده‌ها با استفاده از شاخص‌های آماری میانگین، انحراف استاندارد، ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون گام به گام تحلیل شدند. نتایج نشان داد که آخرت‌نگری کلی با ابعاد شخصیتی برون‌گرایی، گشودگی، با وجدان بودن و موافق بودن رابطه مثبت و معنی‌دار و با روان‌رنجوری رابطه منفی و معنی‌دار داشت. نتایج رگرسیون گام به گام نشان داد که از بین ویژگی‌های شخصیتی دو مؤلفه با وجدان بودن و برون‌گرایی، حدود ۳۱ درصد از واریانس آخرت‌نگری را تبیین می‌کنند.

کلیدواژه‌ها: آخرت‌نگری، پنج عامل شخصیت، معنویت.

ایران مورد غفلت واقع شده و اطلاعات اندکی هم در دست است. بر این اساس، هدف این پژوهش بررسی رابطه پنج عامل شخصیتی و آخرت‌نگری در دانشجویان دانشگاه تهران است.

### روش پژوهش

این پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی می‌باشد. جامعه آماری مورد مطالعه تمامی دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشگاه تهران، مشغول به تحصیل در سال ۹۲-۱۳۹۱ می‌باشند. از این میان، تعداد ۲۲۰ نفر براساس فرمول مورگان به روش چندمرحله‌ای خوشه‌ای انتخاب شدند. از بین دانشکده‌ها، سه دانشکده مدیریت، فنی و روان‌شناسی به تصادف انتخاب و سپس از هر دانشکده دو کلاس، به‌عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. پس از جلب مشارکت آزمودنی‌ها و اطمینان‌خاطر از این جهت که اطلاعات جمع‌آوری شده فقط برای مقاصد پژوهشی استفاده می‌شود، به پرسش‌نامه‌های آخرت‌نگری و پنج عاملی شخصیت پاسخ دادند. به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، از روش‌های آماری نظیر میانگین، انحراف استاندارد، ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون گام به گام استفاده شد.

### ابزار پژوهش

الف: مقیاس آخرت‌نگری ابراهیمی- بهرامی احسان: این مقیاس با استفاده از آیات و روایات استخراج شده از منابع دین مقدس اسلام ساخته شده است. فرم نهایی آن دارای ۴۴ سؤال است که از ۵ خرده‌مقیاس تکلیف‌گریزی، آمادگی، آخرت‌محوری، تعالی و لذت‌جویی تشکیل یافته است که نمره کل از جمع ۵ عامل (پس از معکوس کردن نمرات دو عامل تکلیف‌گریزی و لذت‌جویی) به‌دست می‌آید. این مقیاس را هم به‌صورت گروهی و هم به‌صورت انفرادی می‌توان اجرا کرد. اعتبار این آزمون با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد که برای کل آزمون ۰/۸۵ و برای خرده‌مقیاس‌ها تکلیف‌گریزی ۰/۵۲، آمادگی ۰/۷۲، آخرت‌محوری ۰/۷۹، تعالی ۰/۶۵ و لذت‌جویی ۰/۶۷ به‌دست آمد. اعتبار آزمون از طریق دو نیمه‌سازی، همبستگی بین نیمه اول با نیمه دوم ۰/۸۶ به‌دست آمد (ابراهیمی، ۱۳۸۹). منظری‌توکلی و همکاران (۱۳۹۱) اعتبار و روایی سازه این مقیاس را در جامعه دانشجویی مورد تأیید قرار دادند.

ب: مقیاس پنج عامل شخصیتی نئو (NEO-FFI): این مقیاس در سال ۱۹۹۱ توسط الیور و جان به‌منظور بررسی پنج عامل بزرگ شخصیت (روان‌رنجوری، برون‌گرایی، موافق بودن، گشودگی و با وجدان بودن) ساخته شد و دارای ۶۰ سؤال است که براساس مقیاس لیکرت تهیه شده است. هر ۱۲ سؤال آن، یکی از پنج عامل مذکور را اندازه‌گیری و نمرات هر عامل جداگانه حاسبه می‌شود. بشیری (Bashiri) (۲۰۰۷) روایی

(۲۰۰۷). از این رو، در ادبیات روان‌شناسی معاصر، پژوهشی با مضمون آخرت‌نگری یافت نمی‌شود. جست‌وجو در پایگاه‌های علمی داخلی و خارجی نشان می‌دهد که اساساً با این مفهوم و مفاهیم مشابه آن، سند علمی در دسترس نیست. یکی از عواملی که می‌تواند با آخرت‌نگری رابطه داشته باشد، ویژگی‌های شخصیت است. ویژگی‌های شخصیتی با توجه به ثباتشان در طول زمان و در فرهنگ‌های مختلف، در نحوه تعاملات افراد تعیین‌کننده‌اند (هیل و همکاران (Hill)، ۱۹۹۷). پنج ویژگی این مدل عبارتند از: روان‌رنجوری، برون‌گرایی، موافق بودن، گشودگی و با وجدان بودن (بشارت، ۱۳۸۶).

روان‌رنجوری به تمایل برای تجربه اضطراب، تنش، خودمحوری، خصومت، تکانش‌وری، کم‌رویی، تفکر غیرمنطقی، افسردگی و حرمت‌خود پایین اطلاق می‌شود. برون‌گرایی به تمایل برای تجربه هیجان‌های مثبت، هیجان‌طلبی، مهربانی و اجتماعی بودن گفته می‌شود (همان). موافق بودن عبارت است از: تمایل به کنجکاوی، خیال‌پردازی، زیبایی‌شناسی، خردورزی، روشن‌فکری و نوآوری (میشل (Michel)، ۲۰۰۳). گشودگی به تمایل برای گذشت، مهربانی، سخاوتمندی، اعتماددوری، همدلی، فرمان‌برداری، فداکاری و وفاداری اطلاق می‌شود. با وجدان بودن عبارت است از: تمایل به سازماندهی، نظم و ترتیب، خودنظم‌دهی، کارآمدی و قابلیت اعتماد، خویشتن‌داری، پیشرفت‌گرایی، منطق‌گرایی و تعمق (بشارت، ۱۳۸۶). نتایج پژوهش‌های مختلف، به وجود رابطه بین معنویت و دینداری و ویژگی‌های شخصیت اشاره کرده‌اند.

آیزنک و پرسون از عوامل شخصیت، درون‌گرایی و برون‌گرایی و روان‌رنجوری را با دینداری بررسی کرده و به این نتیجه رسیدند که همبستگی کمی بین درون‌گرایی و متغیرهای دینداری دیده شده است، ولی برون‌گرایی هیچ همبستگی را با دینداری نشان نداد (ویبل و همکاران (Weibel)، ۲۰۱۱). کاستا و فرانیس پژوهشی روی یک نمونه ۵۷۷ تایی از مردان انجام دادند و به این نتیجه رسیدند که در این افراد، با سنین متفاوت، همبستگی اندکی بین دینداری و درون‌گرایی متفکر وجود دارد. این احتمال وجود دارد که اعضای برخی از جمعیت‌های مذهبی بیشتر درون‌گرا باشند.

عامل دیگر، روان‌رنجوری است که رابطه‌ای با مذهب ندارد (ویبل و همکاران، ۲۰۱۱). آیزنک به این نتیجه رسید که بین عامل گشودگی و متغیرهای دینداری همبستگی ۲۵٪ و ۳۵٪ وجود دارد. گشودگی، رگه‌ای است که نسبت به برون‌گرایی یا روان‌رنجوری از کلیت کمتری برخوردار است و به علاوه معنای دقیق آن کمتر روشن است. تحقیق نشان داده است که نمره افراد متدین در همدلی بالاتر است و این دقیقاً یک بعد وابسته (به مسئله دینداری) است که مربوط به بعد گشودگی می‌باشد.

علی‌رغم نقش ویژگی‌های شخصیت در دینداری، به‌ویژه آخرت‌نگری، این مسئله در جامعه کنونی

جدول ۲ ضریب همبستگی بین پنج عامل شخصیت را با آخرت‌نگری کل و مؤلفه‌های آن نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، بین پنج عامل شخصیت با بیشتر مؤلفه‌های آخرت‌نگری رابطه معنادار وجود دارد. فقط بین برون‌گرایی با آمادگی، بین موافق بودن با تکلیف‌گریزی و تعالی، بین گشودگی با تکلیف‌گریزی و تعالی و بین روان‌رنجوری با آمادگی، تعالی و لذت‌جویی رابطه معنی‌داری مشاهده نشد. همچنین آخرت‌نگری کلی با ابعاد شخصیتی برون‌گرایی، گشودگی، باوجدان بودن و موافق بودن، رابطه مثبت و معنی‌دار و با روان‌رنجوری رابطه منفی و معنی‌دار داشت.

جدول ۲: ضریب همبستگی بین پنج عامل شخصیت با آخرت‌نگری کل و مؤلفه‌های آن

متغیرها	تکلیف‌گریزی	آمادگی	آخرت‌محوری	تعالی	لذت‌جویی	آخرت‌نگری
برون‌گرایی	۰/۱۹*	۰/۱۱	۰/۲۶*	۰/۲۱*	۰/۳۳**	۰/۲۵*
باوجدان بودن	۰/۴۱**	۰/۲۴*	۰/۴۷**	۰/۳۸**	۰/۱۸*	۰/۴۶**
موافق بودن	۰/۰۹	۰/۲۰*	۰/۲۲*	۰/۱۰	۰/۲۵*	۰/۱۹*
گشودگی	۰/۰۷*	۰/۲۱*	۰/۱۸*	۰/۰۸	۰/۳۴**	۰/۲۴*
روان‌رنجوری	۰/۱۸*	۰/۰۹	۰/۱۹*	۰/۱۱	۰/۰۹	۰/۱۹*

\*\* نشان‌دهنده معنی‌داری در سطح ۰/۰۱ است. \* نشان‌دهنده معنی‌داری در سطح ۰/۰۵ است.

در ادامه به منظور بررسی اینکه چه مقدار از واریانس آخرت‌نگری به وسیله ویژگی‌های شخصیتی تبیین می‌شود، از روش رگرسیون گام به گام استفاده شد. جدول ۳ نتایج مدل رگرسیون پنج عامل شخصیت را بر آخرت‌نگری کل نشان می‌دهد. نتایج حاصل از مدل رگرسیونی نشان داد که آماره F محاسبه شده برای مدل رگرسیونی (F=52/68) در سطح  $P < 0/001$  معنادار است. براساس این جدول، از میان پنج ویژگی شخصیتی دو بعد با وجدان بودن و برون‌گرایی، در دو گام حدود ۳۱ درصد از واریانس آخرت‌نگری را تبیین می‌کنند. با توجه به نتایج این جدول، در گام اول عامل با وجدان بودن که بیشترین ضریب همبستگی جزئی معنادار را با آخرت‌نگری دارد، وارد مدل شده و حدود ۲۴ درصد از تغییرات آخرت‌نگری را پیش‌بینی می‌کند. در گام دوم، با وارد شدن عامل برون‌گرایی، این پیش‌بینی به ۳۱ درصد افزایش یافته است. سایر عوامل به علت نداشتن همبستگی جزئی معنادار وارد مدل نشده‌اند.

جدول ۳: نتایج مدل رگرسیون پنج عامل شخصیت بر آخرت‌نگری کل

گام	متغیر پیش‌بین	B	$\beta$	T	سطح	همبستگی	R2	F	سطح
۱	باوجدان بودن	۲/۷۴	۰/۵۲۱	۹/۳۳	۰/۰۰۱	۰/۴۸۷	۰/۲۴۰	۵۲/۶۸	۰/۰۰۱
۲	باوجدان بودن و برون‌گرایی	۰/۷۳	۰/۲۱۶	۳/۸۹	۰/۰۰۱	۰/۵۶۱	۰/۳۱۴		

این فرم را در چند مرحله بررسی کرده و مورد تأیید قرار داده است. پایایی هر یک از عوامل در یک نمونه ایرانی، بین ۰/۷۱ تا ۰/۹۲ به دست آمده است (گروسی فرشی (Garousi Farshi)، ۲۰۰۰). کاستا و مک کری (۱۹۹۲) روایی این آزمون، بین گزارش‌های شخصی و ارزیابی همسالان را ۳۰ تا ۶۵ درصد محاسبه نمودند (همان). آتش‌افروز و همکاران (۱۳۸۷) ضریب اعتبار برای هر یک از رگه‌های روان‌رنجوری، برون‌گرایی، گشودگی، موافق بودن و باوجدان بودن به ترتیب ۰/۷۴، ۰/۵۵، ۰/۲۷، ۰/۳۸ و ۰/۷۷ محاسبه نمودند. همچنین در پژوهشی که توسط حق‌شناس (۱۳۸۵) بر روی یک نمونه ۲۰۸ نفره از دانشجویان انجام گرفت، ضریب بازآزمایی با فاصله زمانی سه ماهه، برای روان‌رنجوری، برون‌گرایی، گشودگی، موافق بودن و باوجدان بودن به ترتیب ۰/۷۹، ۰/۷۹، ۰/۸۰، ۰/۷۵ و ۰/۸۳ به دست آمد. همچنین محمدی و محمودنیا (۱۳۸۹) آلفای کرونباخ این پرسش‌نامه را ۰/۷۸ محاسبه نمودند. در این پژوهش، پایایی عوامل براساس آلفای کرونباخ بین ۰/۶۷ تا ۰/۸۸ محاسبه گردید.

### یافته‌های پژوهش

از بین ۲۲۰ دانشجوی شرکت‌کننده در این پژوهش، ۹۵ نفر دانشجوی مرد و ۱۲۵ نفر دانشجوی زن بودند. تعداد ۱۶۶ نفر از گروه نمونه دانشجوی مقطع کارشناسی و تعداد ۵۴ نفر دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد بودند. از مجموع شرکت‌کنندگان در این پژوهش، فقط ۲۵ نفر متأهل و بقیه مجرد بودند. همچنین تعداد ۱۰۱ نفر از گروه نمونه را دانشجویان دانشکده فنی، تعداد ۶۸ نفر را دانشجویان دانشکده روان‌شناسی و تعداد ۵۱ نفر را دانشجویان دانشکده اقتصاد تشکیل می‌دادند.

جدول ۱ میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های پنج عامل شخصیت و آخرت‌نگری کل دانشجویان را به تفکیک دختر و پسر نشان می‌دهد.

جدول شماره ۱. میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های پنج عامل شخصیت و آخرت‌نگری کل دانشجویان به تفکیک جنسیت

جنسیت	پسر		دختر		کل	
	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
برون‌گرایی	۲۵/۷۵	۴/۷۲	۲۲/۲۸	۳/۹۱	۲۴/۰۱	۴/۳۲
با وجدان بودن	۲۴/۶۲	۴/۱۱	۲۳/۷۵	۳/۷۴	۲۴/۱۸	۳/۹۲
موافق بودن	۲۲/۸۱	۵/۱۱	۲۱/۹۵	۴/۶۱	۲۲/۳۸	۴/۸۶
گشودگی	۳۶/۹۵	۴/۸۶	۲۷/۲۴	۳/۸۹	۳۷/۰۹	۴/۳۷
روان‌رنجوری	۱۵/۴۳	۳/۴۶	۱۶/۶۴	۴/۱۲	۱۶/۰۳	۳/۷۹
آخرت‌نگری (کلی)	۸۸/۴۵	۹/۴۵	۹۳/۳۷	۱۰/۷۸	۹۰/۹۱	۱۰/۱۱

## بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف تعیین ارتباط بین آخرت‌نگری و پنج عامل شخصیت با تأکید بر نقش معنویت انجام گرفت. یافته‌های به‌دست‌آمده از ضریب همبستگی پیرسون، حاکی از وجود همبستگی معنادار مثبت بین آخرت‌نگری و برون‌گرایی، باوجدان بودن، موافق بودن و گشودگی بود. اما بین آخرت‌نگری و روان‌رنجوری همبستگی منفی معنادار مشاهده شد. از لحاظ تفکیک رشته‌ای، بین آخرت‌نگری و موافق بودن و برون‌گرایی در دانشجویان دانشکده مدیریت، بین آخرت‌نگری و گشودگی در دانشجویان دانشکده روان‌شناسی و همچنین بین آخرت‌نگری و باوجدان بودن در دانشجویان دانشکده فنی دارای همبستگی قوی‌تر و بیشتری نسبت به یکدیگر داشتند و میزان روان‌رنجوری در دانشکده فنی، بیشتر از دانشکده‌های مدیریت و روان‌شناسی بود. از سوی دیگر، سروقد و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهش خود به این نتیجه رسیده‌اند که بین کمال‌گرایی (تعالی) و برون‌گرایی، باوجدان بودن رابطه مثبت و با روان‌رنجوری رابطه منفی دارد که با نتایج این پژوهش همخوانی دارد. همچنین افلاک سیر (۲۰۱۲) دریافت که با افزایش معنویت، زندگی نیز پر معنا می‌باشد که این امر هماهنگ با رابطه مثبت بین گشودگی و آخرت‌نگری می‌باشد. در تبیین این یافته‌ها، می‌توان گفت: یکی از معانی تعالی کمال‌گرایی می‌باشد که اشاره به تعالی شدن و نیل به تعالی دارد. از این نگاه، رابطه مثبت مشاهده شده بین برون‌گرایی و باوجدان بودن با تعالی هماهنگ با یافته‌های سروقد و همکاران (۱۳۹۰) می‌باشد که در آن، بین برون‌گرایی و باوجدان بودن رابطه مثبت و معنادار و بین روان‌رنجوری و کمال‌گرایی رابطه منفی و معنادار مشاهده گردید. اما در دو بعد شخصیتی، موافق بودن و گشودگی، نتایج پژوهش فوق با یافته‌های این پژوهش متناقض می‌باشد. همچنین مولایی (۱۳۸۶) در پژوهش برای بررسی رابطه کمال‌گرایی (مثبت و منفی) و ویژگی‌های شخصیتی ۹۰ دانشجوی دختر و پسر در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری از رابطه مثبت و معنادار تنها بین کمال‌گرایی مثبت و گشودگی سخن به میان آورده است. در سایر عوامل همبستگی معنادار مشاهده نشده است. از سوی دیگر، رامهرمزی و شهنی لایق (۱۳۸۰)، فراری و موتز (۱۹۹۷)، هویت و فلت (Hewitt & Flett) (۱۹۹۱) رابطه منفی میان کمال‌گرایی و برون‌گرایی را نشان داده‌اند که با نتایج این پژوهش در تضاد می‌باشد. همچنین هویت و فلت بیان کردند که کمال‌گرایی باگشودگی، رابطه منفی و معنادار و با باوجدان بودن رابطه مثبت و معنی‌دار دارد که این نتایج با یافته‌های این پژوهش همسو می‌باشند.

پژوهش‌های استامف و پارکر (Stumpf & Parker) (۲۰۰۰) و اسلید و آونز (Slade & Owens) (۱۹۹۸) نشان داد که بین کمال‌گرایی منفی و روان‌رنجوری، رابطه منفی و بین کمال‌گرایی مثبت و باوجدان بودن رابطه مثبت وجود دارد که همسو با یافته‌های این پژوهش می‌باشد. همچنین فراست و همکاران (۱۹۹۰)، از رابطه منفی کمال‌گرایی و روان‌رنجوری سخن به میان آورده است. همچنین هویت و فلت به رابطه میان افراد کمال‌گرا و میزان افسردگی و خودکشی در آنها اشاره نمودند که برخلاف این پژوهش می‌باشد (هویت و همکاران، ۱۹۹۲). از سوی دیگر، پژوهش‌های زیادی نیز بر نقش کمال‌گرایی در بیماری‌های روان‌شناختی سخن به میان آمده است که مخالف یافته‌های حاضر در خصوص رابطه سلامتی و کمال‌گرایی با سطح پایین روان‌رنجوری می‌باشد (بی‌طرف و همکاران، ۱۳۸۹؛ محمدی و جوکار، ۱۳۸۹؛ شافرن و منسل (Shafraan & Mansell)، ۲۰۰۱؛ چنگ، ۱۹۹۸، ۲۰۰۰؛ چنگ و رند (Chang & Rand)، ۲۰۰۰؛ هویت و همکاران، ۱۹۹۷؛ بلت (Blatt)، ۱۹۹۵؛ فراست و همکاران، ۱۹۹۰؛ فلت و همکاران (Flett)، ۱۹۸۹). در این میان می‌توان به نقش معنویت توجه ویژه‌ای داشت، به‌گونه‌ای که یافته‌های پژوهشی بر رابطه مثبت میان دین و معنویت و سلامت روان حکایت دارد (آلیانی و همایون، ۱۳۸۳؛ جلیلود، ۱۳۸۳). این امر به نوبه خود، موجب کاهش در خصلت روان‌رنجوری و نیز افزایش گشودگی می‌گردد. این نتایج، با یافته‌های این پژوهش مبنی بر رابطه مثبت میان کاهش روان‌رنجوری و افزایش کمال‌گرایی همسو می‌باشد. عامل بعدی ارتباط برون‌گرایی با تعالی (کمال‌گرایی) می‌باشد. برخی از پژوهش‌ها، از عدم وجود رابطه بین کمال‌گرایی و برون‌گرایی گزارش کرده‌اند (کنث (Kenneth)، ۲۰۰۷؛ هیل و همکاران، ۱۹۹۷). در رابطه میان موافق بودن و برون‌گرایی و نیز گشودگی و برون‌گرایی رابطه‌ای مشاهده نگردیده است (دانکلی و کایپاریسیس (Dunkley & Kyparissis)، ۲۰۰۸؛ کنث، ۲۰۰۷؛ دانکلی و همکاران، ۲۰۰۶). همچنین در بررسی رابطه بین آخرت‌نگری و برون‌گرایی، رابطه مثبت و معنی‌دار به‌دست آمد. این عامل برخلاف علوم حاضر در خصوص رابطه مثبت میان معنویت و درون‌گرایی می‌باشد. این مسئله از چند زمینه قابل اهمیت است: نخست اینکه، شاید نوع رگه شخصیتی برون‌گرایی، که دارای صفاتی همچون تجربه هیجان‌های مثبت، تهییج‌طلبی، مهربانی و اجتماعی بودن می‌باشد، سبب گردیده که ایشان در این پاسخ‌گویی به سؤالات این پرسش‌نامه تا حدودی براساس هنجارها و بدیهیات حاکم بر جامعه پاسخ داده باشند. مورد بعدی، می‌تواند ترس از عدم مقبولیت از جانب دوستانی باشد که نظری بر خلاف ایشان را دارند و این موجب تهدید خصلت اجتماعی بودن آنها می‌گردد. همچنین افراد برون‌گرا تمایل

زیاد به تنوع و تفریح را دارند و از این لحاظ می‌توان استدلال نمود که دلیل مثبت بودن رابطه میان معنویت با برون‌گرایی، ناشی از همین میل به تنوع‌طلبی آنان باشد که دوست دارند حتی این بُعد را نیز در زندگی خود داشته و تجربه نمایند.

با توجه به رابطه مشاهده‌شده بین آخرت‌نگری و ویژگی‌های شخصیتی، برای بررسی قدرت پیش‌بینی ویژگی‌های شخصیتی از رگرسیون گام به گام استفاده شد. یافته‌های حاصل از پنج ویژگی شخصیتی، فقط دو ویژگی برون‌گرایی و باوجدان بودن وارد مدل رگرسیونی شدند. این ویژگی‌های شخصیتی توانستند حدود ۳۱٪ از واریانس آخرت‌نگری را تبیین کنند. این نتایج با ادعای هاشمی و همکاران (۱۳۹۱)، که تعلق‌ورزی (تکلیف‌گریزی) می‌تواند با عامل باوجدان بودن همبستگی داشته باشد، هماهنگی دارد.

در پایان، با توجه به اینکه این پژوهش بر روی دانشجویان انجام گردیده است، پیشنهاد می‌شود بر روی جامعه بزرگ‌تری نیز این تحقیق صورت پذیرد تا یافته‌های آن با نتایج این پژوهش مقایسه و زمینه مناسبی برای تعمیم یافته‌های پژوهش حاضر فراهم گردد. از مهم‌ترین محدودیت‌های پژوهش می‌توان این موارد اشاره کرد: در موضوعاتی نظیر باورهای آخرت‌نگری افراد، پرسش‌نامه‌های خودگزارش‌دهی ممکن است چندان دقیق عمل نکنند همان‌گونه که در بررسی برون‌گرایی با آخرت‌نگری رابطه مثبت و معنی‌داری به‌دست آمده است؛ زیرا علاوه بر احتیاط در ابراز عقاید خویش، پاسخ به سؤالات آزمون‌ها می‌تواند صرفاً ادعای فرد باشد، نه عمل واقعی آن در شرایط واقعی. همچنین به دلیل شرایط فرهنگی، که موجود در جامعه ما، افراد معمولاً در برابر آزمون‌هایی که اعتقادات مذهبی آنها را مورد ارزیابی قرار می‌دهد، با احتیاط عمل می‌کنند و از ابراز دقیق عقاید، باورها، ارزش‌ها و اعتقادات قلبی خویش پرهیز می‌کنند و تلاش می‌کنند خود را فردی موجه و بهتر نشان دهند. این مسئله می‌تواند در پاسخ‌گویی به سؤالات آزمون‌های این پژوهش نیز نقش داشته باشد.

## منابع

- ابراهیمی، ابوالفضل، ۱۳۸۹، *رابطه آخرت‌نگری با سلامت و ساخت اولیه مقیاس آخرت‌نگری*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی بالینی، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- ابراهیمی، ابوالفضل و احسان بهرامی‌احسان، ۱۳۹۰، «تهیه و اعتبار مقیاس سنجش آخرت‌نگری؛ یک مطالعه مقدماتی»، *روانشناسی و دین*، سال ۵، ش ۴، ص ۵۳-۷۰.
- آتش‌افروز، بهروز و همکاران، ۱۳۸۷، «ارتباط بین پنج رگه شخصیتی و پیشرفت تحصیلی» *روانشناسان ایرانی*، ش ۱۶ (۲)، ص ۳۶۷-۳۷۶.
- افلاک‌سیر، عبدالعزیز، ۲۰۱۲، *دینداری، معنادهی شخصی و بهزیستی روانشناختی: پژوهشی در میان دانشجویان مسلمان انگلیس همایش ملی معناداری زندگی*، در: [www.civilica.com](http://www.civilica.com).
- آیانی، زهرا و مهین همایون، ۱۳۸۳، «بررسی رابطه پابندی به دعا با میزان اضطراب دانشجویان دانشگاه تبریز»، مقاله ارائه‌شده به دومین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان، دانشگاه تربیت مدرس، کتابچه ویژه همایش.
- بی‌طرف، شبنم و همکاران، ۱۳۸۹، «هراس اجتماعی، سبک‌های والدگری و کمال‌گرایی»، *روانشناسان ایرانی: تحولی: روان‌شناسان ایرانی*، سال هفتم، ش ۲۵، ص ۸۲-۷۵.
- جلیلود، محمدامین، ۱۳۸۳، «بررسی رابطه سلامت روان و پابندی به تقییدات دینی (نماز) در دانشجویان پزشکی»، مقاله ارائه‌شده به دومین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان، تهران، دانشگاه تربیت مدرس، کتابچه ویژه همایش.
- جهانگیرزاده، محمدرضا، ۱۳۸۴، «معنویت کشف و حفظ امر مقدس»، *معرفت*، ش ۹۷، ص ۷۷-۸۸.
- حقوق‌شناس، حسن، ۱۳۸۵، *طرح پنج عاملی ویژگی‌های شخصیت (راهنمای تفسیر و هنجارهای آزمون NEO-PI-R و NEO-FFI)*، شیراز، دانشگاه علوم پزشکی شیراز.
- رامهرمزی، معصومه و منیژه شهنی‌لایق، ۱۳۷۹، «رابطه ساده و چندگانه متغیرهای عزت نفس، اضطراب اجتماعی و کمال‌گرایی با ابراز وجود دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز»، *مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز*، دوره سوم، سال هفتم، ش ۳ و ۴، ص ۲۹-۵۰.
- سروقد، سیروس و همکاران، ۱۳۹۰، «رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی با ابعاد کمال‌گرایی و شیوه‌های مقابله با استرس در دانشجویان دختر و پسر دانشگاه آزاد مرودشت»، *زن و جامعه*، سال دوم، ش ۳، ص ۸۱-۱۰۲.
- شجاعی، محمدصادق، ۱۳۸۵، *دیدگاه‌های روان‌شناختی آیت‌الله مصباح یزدی*، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام

- Ferrari, J.R. & Mautz, W.T, 1997, Predicting Perfectionism: Applying tests of rigidity, *Journal of clinical psychology*, v. 23 (1), p. 1-6.
- Flett, G. L. & et al, 1989, "Self-oriented perfectionism, neuroticism and anxiety, *Personality and Individual Differences*, v. 10, p. 731-735.
- Frost, R. O. & et al, 1990, The dimensions of perfectionism, *Cognitive Therapy and Research*, v. 14 (5), p. 449-468.
- Frost, R. & et al, 1990, The dimensions of perfectionism, *Cognitive Therapy and Research*, v. 14, p. 449-468.
- Garousi Farshi, MT, 2000, *Innovative methods for evaluating personality, Analytical application in personality studies*, 1st ed, Tabriz: Danial publication and Progress society, p. 35-54. [In Persian].
- Hewitt, P. L. & et al, 1992, Perfectionism and suicidal potential, *British Journal of Clinical Psychology*, v. 31, p. 181-190.
- Hewitt, P. L. & et al, 1997, Perfectionism and suicidal ideation in adolescent psychiatric populations, *Journal of Abnormal Child Psychology*, v. 25, p. 95-101.
- Hewitt, P. L. & Flett, G. L., 1990, Perfectionism and depression: A multidimensional analysis, *Journal of Social Behavior and Personality*, v. 5, p. 423-438.
- Hewitt, P. L. & Flett, G. L., 1991, Dimensions of perfectionism in unipolar depression, *Journal of Abnormal Psychology*, v. 100, p. 98-101.
- Hewitt, P.L. & Flett, G.L., 1991, Dimensions of Perfectionism and Suicide Ideation, *Cognitive therapy and Research*, v. 18, v. 5, p. 439-459.
- Hill, R. W. & et al, 1997, Perfectionism and the Big Five Factors, *Journal of Social Behavior & Personality*, v. 12 (1), p. 257-270.
- Kenneth, G. R. 2007, Perfectionism and the Five-Factor Model of Personality, *Assessment*, v. 14 (4), p. 385-398.
- Koing, G. L. & et al, 1991, Perfectionism, self-actualization, and personal adjustment, *Journal of Social Behavior and Personality*, v. 6, p. 147-160.
- Michel, Harren, 2003, relationship between the five-factor personality model and coping styles, *psychology & education: and in trdisplialiy journal*, v. 40, N. 1, p. 38-44.
- Shafran, R. & Mansell, W, 2001, Perfectionism and psychopathology: A review of research and treatment, *Clinical Psychology Review*, v. 21, p. 879-906.
- Slade, P.D. & Owens, R.G, 1998, A dual process model of perfectionism based on reinforcement theory, *Behavior Modification*, v. 22 (3), p. 372-390.
- Stumpf, H. & Parker, W.D, 2000, A hierarchical structural analysis of perfectionism and its relation to other personality characteristic, *Personality and Individual Differences*, v. 28, p. 837-852.
- Weibel, D. & et al, 2011, The influence of neuroticism on spatial presence and enjoyment in films, *Personality and Individual Differences*, v. 51, p. 866-869.

خیمینی

- غباری‌بناب، باقر، ۱۳۸۵، معنویت؛ راهی برای رشد و شکوفایی شخصی، تهران، معاونت دانشجویی و فرهنگی.
- کوروش‌نیا، مریم و مرتضی لطیفیان، ۱۳۹۰، «رابطه مدل پنج عامل بزرگ شخصیت و کمال‌گرایی»، *مطالعات روان‌شناختی*، دوره هفتم، سال ۴، ص ۲۷-۵۴.
- محمدی، زهره و بهرام جوکار، ۱۳۸۹، «کمال‌گرایی، مشکلات هیجانی و رضایت از زندگی دانشجویان ایرانی»، *روان‌شناسان تحولی: روان‌شناسان ایرانی*، سال ششم، ش ۲۳، ص ۲۶۹-۲۷۶.
- محمدی، شهناز و علیرضا محمودنیا، ۱۳۸۹، «رابطه بین پنج عامل شخصیت و فرسودگی شغلی در میان مشاوران»، *مشاوره شغلی و سازمانی*، دوره دوم، ش ۴، ص ۹۷-۱۱۴.
- منظری‌توکلی، وحید و همکاران، ۱۳۹۲، «بررسی اعتبار و روایی سازه مقیاس آخرت‌نگری»، *مطالعات روان‌شناختی دانشگاه الزهراء*، دوره نهم، ش ۲، ص ۹-۲۸.
- مولائی، زهرا، ۱۳۸۶، «بررسی رابطه بین کمال‌گرایی مثبت و منفی و صفات شخصیتی»، *علوم روان‌شناختی*، ش ۲۵، ص ۵۸-۴۳.
- هاشمی، تورج و همکاران، ۱۳۹۱، «نقش جهت‌گیری هدف، خودکارآمدی خودتنظیم‌گری و شخصیت در تعلق‌ورزی»، *روان‌شناسی معاصر*، سال هفتم، ش ۱، ص ۷۳-۸۴.
- هرمزی‌نژاد، معصومه و همکاران، ۱۳۷۹، «رابطه ساده و چندگانه متغیرهای عزت نفس، اضطراب اجتماعی و کمال‌گرایی با ابراز وجود دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز»، *علوم تربیتی و روان‌شناسی*، سال هفتم، ش ۳ و ۴، ص ۲۹-۵۰.
- Bashiri, Z, 2007, *Standardization of five factors of personality test short form Oliver-John in Isfahan [dissertation]*, Khomeini Shahr, Islamic Azad University. [In Persian].
- Blatt, S, 1995, "The destructiveness of perfectionism: Implications for the treatment of depression, *American Psychologist*, v. 50 (12), p. 1003-1020.
- Chang, E. C. & Rand, k., 2000, "Perfectionism as a predictor of subsequent adjustment: Evidence for a specific diathesis-stress mechanism among college students, *Journal of Counseling Psychology*, v. 47, p. 129-137.
- Chang, E. C, 1998, "Cultural differences, perfectionism and suicidal risk in college population: Does social problem solving still matter? *Cognitive Therapy and Research*, v. 22, p. 237-254.
- Chang, E. C, 2000, "Perfectionism as a predictor of positive and negative psychological outcomes: A mediation model in younger and older adults, *Journal of Counseling Psychology*, v. 47, p. 18-26.
- Dunkley, D. M. & et al, 2006, Specific perfectionism components versus self-criticism in predicting maladjustment, *Personality & Individual Differences*, v. 40, p. 665-675.
- Dunkley, D. M. & Kyparissis, A, 2008, "What is DAS self-critical perfectionism really measuring?"